

Karl Gustaf Lennander : minnesteckning / af Carl M. Fürst.

Contributors

Fürst, Carl M. 1854-1935.
Royal College of Surgeons of England

Publication/Creation

Uppsala : Almqvist & Wiksells boktr, 1909.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/zcaxewc4>

Provider

Royal College of Surgeons

License and attribution

This material has been provided by This material has been provided by The Royal College of Surgeons of England. The original may be consulted at The Royal College of Surgeons of England. where the originals may be consulted. Conditions of use: it is possible this item is protected by copyright and/or related rights. You are free to use this item in any way that is permitted by the copyright and related rights legislation that applies to your use. For other uses you need to obtain permission from the rights-holder(s).

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

The Royal College of Surgeons

K. VETENSKAPSAKADEMIENS ÅRSBOK.

ÅRG. 7. 1909.

from the author

3.

KARL GUSTAF LENNANDER

MINNESTECKNING

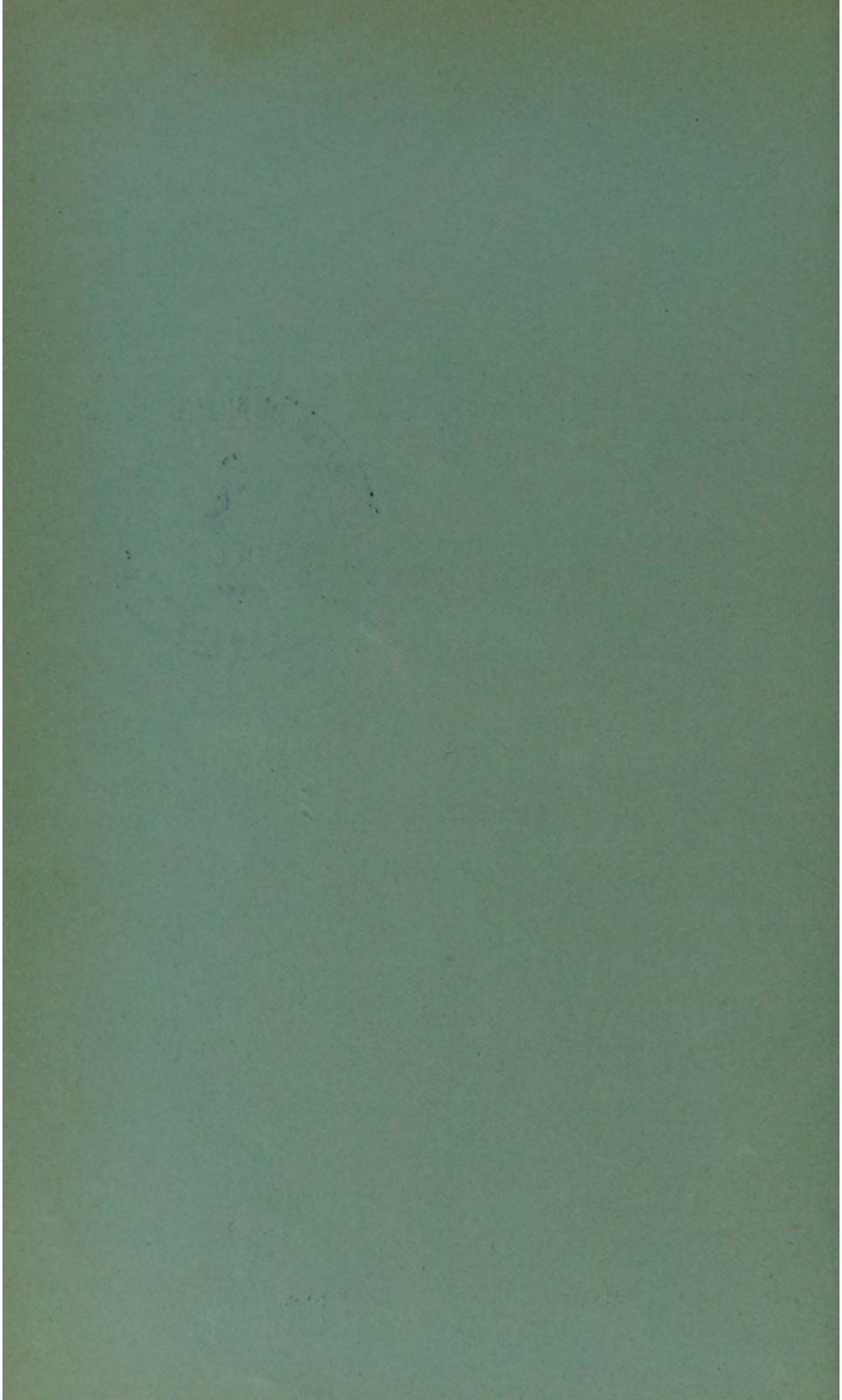
AF

CARL M. FÜRST

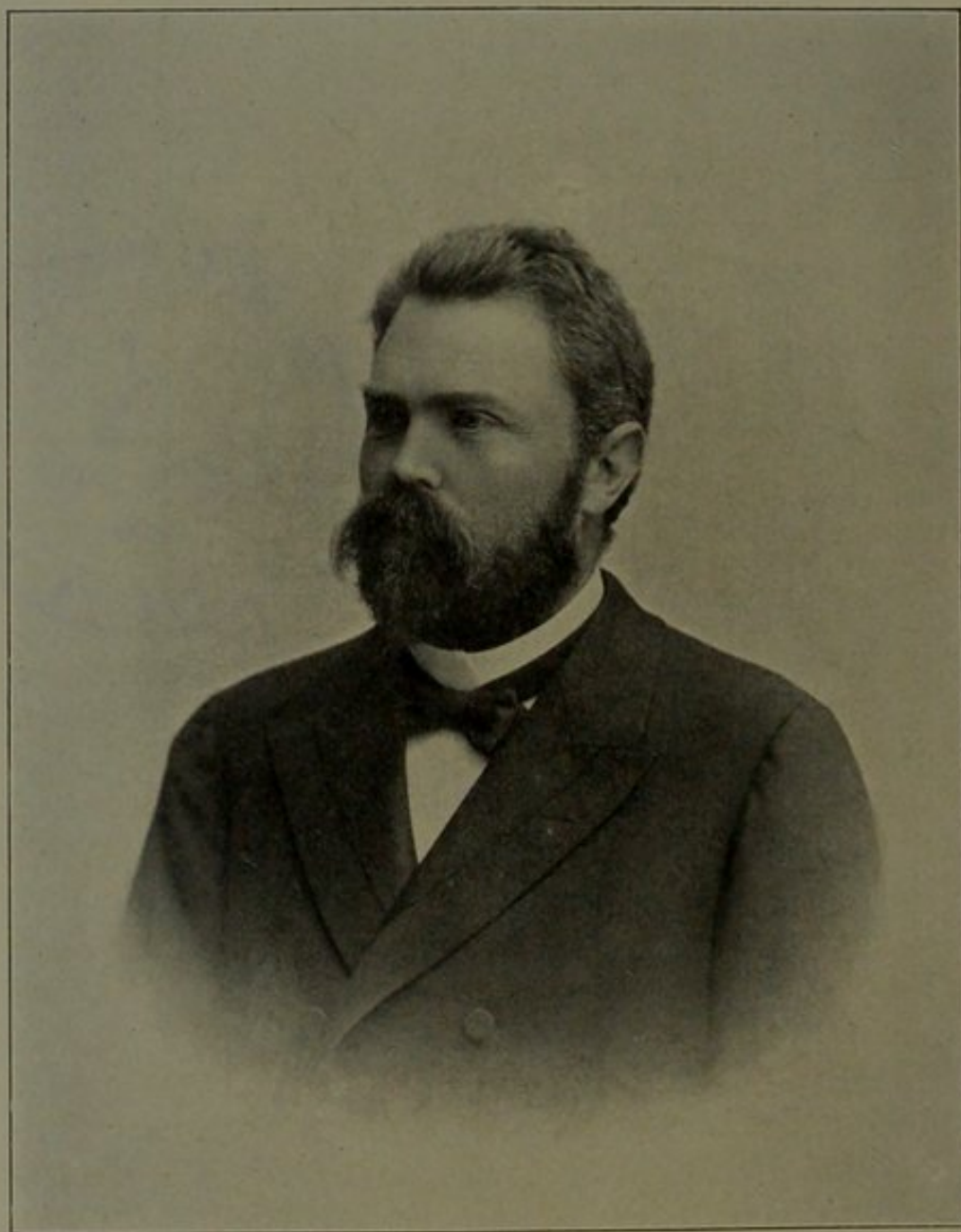

UPPSALA 1909

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

A. G. Lennander.

Biografier.

627.

Karl Gustaf Lennander.

* $30/5$ 1857. † $15/8$ 1908.Invalid $11/1$ 1905.

Med porträtt.

Det var på botaniska föreningens möten i Uppsala vintern 1875—1876 jag gjorde Lennanders bekantskap. Han var då första årets student och läste på sin medicinsk-filosofiska examen. Jag minnes hans stora intresse ej blott vid föredragen och förhandlingarna utan äfven efter sammanträdena, när vi samlades omkring de äldre och hörde deras berättelser om vetenskapliga, ofta äfventyrliga resor i arktiska trakter. Hans stora hårrika hufvud liksom gungade af välbehag under det han samlade vetande på förråd och hörde, huru naturvetenskaplig forskningslust eggades af att trotsa hinder och faror.

Vi träffades sedan ej förrän såsom medicine kandidater på klinikerna i Stockholm. Då var Lennander på kirurgiska demonstrationerna och vid operationerna af kamraterna känd för att ganska hänsynslöst tränga sig framför de andra. Hans bana var honom nu klar. Han inriktade sig linjerätt mot målet. Begäret att släcka sin kunskapstörst hade försett honom med skyggglappar för ögonen. Han såg blott rakt fram och ej världen på sidorna. Han leddes helt af sin ohejdbara åtrå att tillägna sig den kirurgiska lärarens erfarenheter och att studera i detalj hans praktiska tillämpning af dessa.

Jag erinrar mig från min uppsalavid, huru en originell professor en gång vid en studentfest höll på att glupskt äta af en rätt vid bordet och hindra andra att komma till den. Då en studentmarskalk anmärkte, att andra gärna ville få af samma rätt, svarade han: »Jag tycker så mycket om den.» »Det göra visst de andra också», genmälte studenten, som genast fick det bestämda svaret: »*Ingen* så mycket som jag!» — Helt visst var det känslan af: Ingen så mycket som jag! som dref den unge Lennander obehärskad att tränga sig främst bland de intresserade studentkamraterna vid operationsbordet. Ingen, tyckte han, kunde hafva så stor kärlek till det kirurgiska studiet som han.

KARL GUSTAF LENNANDER var född den 20 maj 1857 i Kristianstad. Hans fader var förste konstapeln vid Vendes artilleriregemente Nils August Lennander född i Gladsax i Jerrestads härad i Skåne den 9 januari 1832. Då koleran häftigt härjade i Kristianstad 1857, blef han den 28 augusti ett af dess offer. Lennanders moder, som ännu lefver, är af skånsk bondesläkt. Hon föddes i Stoby i Västra Göinge härad den 16 november 1838. Hennes fader var landtbrukaren Ola Persson på Balingslöf i Stoby och hans hustru Elna Bengtsson. Dottern Elsa (Elisabeth) liksom tvenne hennes bröder antog namnet Billing. Hon ingick sitt giftermål år 1856.

Hårt var hennes öde, då hon stod där ensam med sin tre månaders faderlösa son; men hon visade sig kraftig, som den jordmån, hvarifrån hon utgått, och hon visade sig äfven kunna kämpa segerrikt mot nöden och fostra i kärlek sin son till storhet.

Moder med son flyttade till Göteborg, där hon blef föreståndarinna för en af Göteborgs välgörenhetsinrättningar, småbarnskolan i Rosenlund. Sonen genomgick högre elementarläroverket i Göteborg och visade sig redan under skolpojnkåren hafva medfödd fallenhet för naturvetenskaperna. — De svenska traditionerna vid undervisningen i naturvetenskap i skolorna hafva till senaste tid haft en lättförklarlig tilbøjlighet att särskildt gynna botaniska studier. Att detta har haft och har sin stora betydelse är helt säkert, emedan en botanisk undervisning, redan på tidigaste stadium, kan lämnas ute i naturen, hvarvid ett ungt mottagligt och för naturen vaket sinne lättast väckes. Så framlockades också

den unge Lennanders naturforskarlust först af de botaniska friluftstudierna, och med sin medfödda energi lät han sig ej nöja att ytligt läppja på det han fått smak på, utan visste redan som pojke att förvärfva beaktansvärda kunskaper i botanik. Såsom bevis härpå erhöll han, nyss blifven student, af hushållningssällskapet i Göteborgs län ett stipendium för att studera foderväxterna på Orust och Tjörn.

Till Uppsala kom Lennander höstterminen 1875 och tillhörde där Göteborgs nation. Under sitt arbete för medicinsk filosofisk examen sökte han, såsom jag ofvan antydt, att särskildt vidga sina botaniska kunskaper utöfver det vanliga examensmåttet. Han gjorde i botaniska föreningen bekantskap med de vetenskapligt arbetande botanisterna och odlade samtidigt sitt naturvetenskapliga sinne. Det blef sedan såsom en själffallen sak, att med den riktning farmakologien hade på denna tid, han skulle blifva en sökt och duglig amanuens hos professor Fristedt. Den unge medikofilaren började hos honom sin vetenskapliga verksamhet, som dels gaf sig uttryck i en del referat såsom »Om kaffets beståndsdelar», »Om verkan af capsicum annum (spansk peppar)», »Om scillas beståndsdelar» m. m., dels äfven i ett mera själfständigt arbete: »Om Quebracho — Farmakologisk demonstration.» Dessa förstlingsarbeten publicerade han i Uppsala läkareförenings förhandlingar, hvilka sedan nästan ständigt i första hand fingo mottaga hans publikationer ända till den sista. — Från höstterminen 1878 till 1880 års slut räckte Lennanders amanuensskap i farmakologi och den 19 mars 1881 aflade han en vacker medicine kandidatexamen.

Redan under de sex månadernas tjänstgöring vid kliniker i Uppsala vaknade hans håg för kirurgien och blef än mera rotfästad, då han kom till tjänstgöringen å serafimerlasarettet. Han tog emellertid af ekonomiska skäl upprepade gånger såsom medicine kandidat läkareförordnanden, särskildt flera gånger i olika egenskaper under 1882 och 1883 i Visby, men äfven i Eskilstuna 1883 och såsom brunnsläkare vid Rindö 1884. Han var stipendiat och senare pensionär i fältläkarekåren från den 31 oktober 1884 till den 1 maj 1887 och hade i dessa egenskaper kommenderingar 1885 och 1886.

Betydelsefullare för Lennanders utveckling voro de anställningar han under sin medicine-kandidattid hade såsom andre läkare vid kronprinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka

barn i Stockholm; dels tillförordnad under jultiden 1883—1884, dels såsom ordinarie från november 1884 till 1885 års slut. Här fick han tillfälle att äfven relativt själfständigt utöfva en kirurgisk verksamhet. Den 1 november 1885 blir Lennander amanuens vid Serafimerlasarettets kirurgiska poliklinik och något senare vid dess klinik. Från denna tid är han den sig speciellt utbildande kirurgen. Till den 1 juni 1887 bibehåller han denna sin amanuensanställning och aflägger under dess tidigare skede nämligen den 30 januari 1886 sin medicine licentiatexamen.

Lennander underlåter ej att lämna bevis för sitt vetenskapliga intresse, hvarhelst han blir anställd. Så publicerar han i *Hygiea iakttagelser* »Om den purulenta vulviten hos minderåriga» från sin tjänstetid å kronprinsessan Lovisas vårdanstalt, och redan 1886 lägger han fram i svenska läkarsällskapets förhandlingar sitt första meddelande: »Om tracheotomi med Pachelins Thermokauter», inom det område, han samlade material för sin gradualafhandling. Den 14 december 1887 disputerade han i Uppsala för medicine doktorsgrad öfver en afhandling: »Om tracheotomi för croup jämte croupstatistik från tre sjukhus i Stockholm».

I slutet af år 1886 hade professor Mesterton haft ett slaganfall och under läsåret 1887—1888 aftogo mer och mer utsikterna, för att han skulle kunna återtaga sin verksamhet. Lennander hade från julen 1887 till februari 1888 varit amanuens på barnbördshuset i Stockholm, den 16 januari 1888 förordnats till docent i kirurgi vid Uppsala universitet och från februari till juli samma år gjort en utländsk resa för studier på tyska och österrikiska större kirurgiska och gynekologiska kliniker samt efter hemkomsten varit två månader förordnad andre barnmorskelärare och biträdande läkare på södra barnbördshuset i Stockholm. Han stod alltså nu fullt färdigrustad att mottaga det förordnande, som han den 1 september 1888 vid läsårets ingång erhöll, att sköta professuren i kirurgi och obstetrik vid Uppsala universitet. Den 31 jan. 1901 utnämndes han till professor i dessa ämnen, men samma år beviljades anslag till en professur i obstetrik, hvarigenom Lennanders professur sedan omfattade uteslutande kirurgi.

Det var en rastlös verksamhet, som Lennander utöfvade från den dag han mottog sitt förordnande å kirurgiska professuren och till sin död. Intensivast var dock hans arbete under den tid, då han äfven måste speciminera för profes-

suren. Docent Zachrisson gifver häröfver en målande skildring, som jag vill anföra. »Kliniken började», säger han, »kl. 7 f. m., därpå arbetade han på sjukhuset till fram mot kl. 4 e. m., var hemma på sin mottagning mellan 4 och 5, gick sedan för det mesta än en gång upp på sjukhuset. På natten arbetade han vid skrifbordet, och, när det var någon allvarligare sjuk, tittade han äfven nattetid till patienten en eller annan gång. Han gick sällan och lade sig före kl. 3 f. m., och vid sextiden på morgonen var en badare befalld att komma och hålla öfver honom kallt vatten.»

Genom sin hejdlösa arbetsifver och sin särskilda förkärlek för den kirurgiska terapien samlade Lennander snart en stor erfarenhet, hvars värde ökades genom hans skärpta naturvetenskapliga iakttagelseförmåga och hans penetrerande och kritiska studier. — Dessa sina studier gjorde han ej minst på de kirurgiska kongresserna och vid sina besök på de utländska klinikerna. Alltid fördes de med lika otrotsbar sträfvan att samla vetande och tillägna sig äfven andras vunna erfarenheter, något som var så utprägladt hos honom redan under hans studietid, men som under årens lopp hade utvecklats till en sällspord rent af virtuosmässig färdighet, hvilken han lade i dagen i synnerhet vid sammanträffandet med sina utländska kolleger. Han visste nämligen med intervjuarens förmåga under kortaste samtal af de särskilda kirurgerna utfråga det speciellt viktiga i deras erfarenhet. Naturligtvis förutsätter detta ej blott konst utan ock både kunskaper i sak och kännedom om person, och oförberedd i sådana hänseenden var långt ifrån Lennander. Specialkongresserna blefvo för honom tidigt, hvad deras uppgift är och bör vara, nämligen af allra största betydelse för personlig utbildning och ett viktigt medel till fortsatt utveckling.

Lennanders ofantliga arbetskraft blef emellertid redan tidigt stäckad i sin framvällande fart genom svår ohälsa. Vid 15 års ålder hade han efter en elakartad reumatisk feber såsom följsjukdom fått ett organiskt hjärtfel. Detta höll sig dock länge kompenseradt och utan att vara honom till något som helst hinder i hans ansträngande arbete. Emellertid angreps han våren 1892 af svår influensa. Han underlät att sköta sig under närmaste tid och fortsatte lika intensivt som förut att arbeta, med den påföljd att hjärtat började strejka, hvilket tvang honom att årligen från 1894 taga sig ledighet en del af året och under denna tid sköta sig synnerligen väl.

— I viss mån behandlade han sin sjuka kropp med systematisk noggrannhet; men för en sådan arbetsnatur som Lennander kunde dock sjukligheten ej blifva anledning till att fullständigt afbryta allt arbete utan blott föranleda att afpassa det på ett efter omständigheterna lämpligt sätt. Den utöfvande operatören fick likväl gifva något efter, men endast för att skänka mera tid och tillfälle åt den vetenskapliga forskaren och skriftställaren.

Lennanders kirurgiska författareverksamhet blef synnerligen omfattande äfven i afseende på ämnena, om han än företrädesvis inom vissa områden af kirurgien gjorde sig alldeles särskildt bemärkt. Jag syftar härvid på hans upptäckter och undersökningar rörande sensibiliteten inom bukhålan och hos olika organ och på hans betydelsefulla arbeten öfver appendicit och peritonit.

De arbeten, som säkerligen inom vidaste vetenskapliga kretsar skola bevara Lennanders namn åt eftervärlden, äro just de, som behandla sensibiliteten hos de olika organen och i kroppskaviteterna.

Det är väl knappast på något fält inom normala anatomen och fysiologien, som vi svenskar gjort så betydande vetenskapliga insatser som på nervsystemets och sinnesorganens. Jag vill här blott erinra om Gustaf Retzius' ingripande arbeten öfver hjärnan och sinnesorganen, särskildt hörselorganet, öfver nervernas finare byggnad och deras yttersta utbredning, om Magnus Blix' epökgörande arbete om de specifika energierna. — Lennanders undersökningar och studier öfver känseln hos organ och väfnader kunna i viss mån ställas vid sidan af dessa. Om än hans arbeten ej äro af så väldig omfattning som Retzius', ej af sådan direkt ursprunglighet som Blix', så tyckas de dock i stället hafva en mera omedelbar praktisk betydelse, hvilket ej minst ådagalägges därigenom, att de från början ställts i samband med lokal-anestesian.

Det är en annan nordisk vetenskapsman, den danske kirurgen professor Oscar Bloch, som uti sitt arbete »Om Indskränkning i användelse af Inhalationsanestesi» (Nord. Med. Arkiv 1899), däri han i ett särskildt kapitel framlägger sin egen erfarenhet »om de forskiellige vävs Sensibilitet» uttalat den satsen, som af Lennander i hans första arbete på detta område citeras, nämligen: »Sikkert er det efter min

Erfaring, at man kan beröre, klippe og skäre i Tarmens Slimhinde, uden at Patienten föler Smerter derved.» Men Bloch ansåg, att peritoneum parietale var lika okänsligt som viscerales. Det är emellertid Blochs geniala uppslag, som Lennander tager upp och fullföljer genom planmässiga, vidt-omfattande undersökningar så långt och ofta det tillåtes honom under hans operationer. Han kommer härigenom till nya märkliga resultat.

Det sista arbete, som publicerats af Lennander är om »Lokal och subarachnoidal anesthesi (Upsala läkareför. förhandl. N. F. 13 Bd. 5 decemb. 1907.) Det var afsett att utgöra ett kapitel af »Surgery its principles and practice by various authors» edited by William Williams Keen, Philadelphia. Han nämner där, huru han sedan 1900 gjort sina iakttagelser öfver känseln på människor vid operationer. De resultat, till hvilka han kommit, säger han sig kunna sammanfatta i en sats, som han 1901 uppställde för sig såsom arbetshypotes, sedan han haft tillfälle att undersöka tarmar, magsäck, gallblåsa, lungor m. fl. organ, somliga af dem både som sjuka och friska. Den satsen lyder:» Alla inre organ, som endast få nerver från nervus sympathicus och från nervus vagus, nedanför afgangen af nervus recurrens, hafva icke känsel. Enligt mina undersökningar, »säger han,» hafva alltså bukens och bäckenets viscera hvarken nerver för att uppfatta smärta eller tryck, värme eller köld. Dessa organ hafva icke känsel, hvarken i sjukt eller friskt tillstånd. Däremot är den bukålan omgifvande serösa hinnan, peritoneum parietale mycket smärtekänslig för alla operativa ingrepp.»

På Lennanders uppmaning verkställde Ramström, hvad man förut saknat, en ingående anatomisk undersökning af främre bukväggens och diafragmas serosas och subserosas innervation, och Lennander ansåg sig kunna fastslå »att peritoneum på främre bukväggen saknade nerver och ändorgan för uppfattning af tryck (beröring), värme eller köld, ehuru denna (serosan) är mycket smärtekänslig.» De smärtledande nerverna tillhöra nervi intercostales och phrenici, och är det i många hänseenden viktiga undersökningar Lennander verkställt genom tånjning af nerver, då den därvid åsamkade intensiva smärtan visar, att de innehålla smärtförande nervtrådar. Så iakttog han, huru smärtförmimmelser uppstodo t. ex. då främre bukväggen på särskildt sätt spännes, då man

äfvén ringa sträcker på roten af det i och för sig okänsliga mesenteriet, då man vid operation å den likaledes okänsliga sköldkörteln sträcker på kringliggande bindväf.

Den stora rent vetenskapliga betydelsen, som ligger i att få klarhet i de olika organens och väfnadernas olika känslighet, är lätt att fatta och bör i och för sig högt uppskattas; men stigande värde skola säkert de ständigt ökade iakttagelserna häröfver ernå i praktiskt hänseende, för förståendet af en del symptomter vid olika sjukdomar och för att enligt dem sätta diagnosen och därigenom i sin ordning bestämman en rationell behandling. Lennander har, såsom jag ofvan antydt, genom sina sensibilitetsundersökningar gifvit nya indikationer till lokalbedöfningen och anvisningar för dennas tekniska utförande.

Om dessa Lennanders nyssnämnda arbeten inom den allmänna kirurgiens område äro att anse såsom hans allra värdefullaste i vetenskapligt hänseende, böra dock hans rikhaltiga publikationer öfver appendicitens och peritonitens patologi och behandling berättiga honom att intaga »främsta leden af nutidens kirurger». Vi kunna se af förteckningen på hans utgifna arbeten, att de afhandlingar och meddelanden på olika språk, som han utgifvit på bukkirurgiens områden, representera en stor samling. Men samlingen är ej blott stor, den är äfvén till innehållet betydande. Och särskildta af dessa hans arbeten hafva i ej oväsentlig grad bidragit på sina respektive områden till den kirurgiska vetenskapens och den operativa teknikens utveckling och därigenom äfvén till sjukdomsbehandlings fromma. Hans afhandlingar: »Akut (varig) peritonit» och »Om behandling af akut peritonit», den senare öfversatt på tyska, engelska och franska äro af erkändt stort värde. Redan tidigt sysslade han med förkärlek med appendicitläran. Lennanders stora förtjänst på detta område är, att han i Sverige med sina arbeten brutit nya vägar och i utlandet gjort sig särskildt bemärkt. Härvid bör särskildt framhållas hans föredrag: »Om appendicit och dess komplikationer från kirurgisk synpunkt» vid skandinaviska naturforskaremötet i Köpenhamn 1892, hvilket föredrag sedan i hufvudsak ingick i Volkmanns bekanta »Sammlung klinischer Vorträge» 1893.

En hel del af Lennanders kirurgiska arbeten höra till den operativa tekniken såsom: »Über abdominale Myomopera-

tionen mit besonderer Berücksichtigung der Totalexstirpation des Uterus bei Myomen» 1893; »Om buksnitt genom endera rektusskidan med förskjutning af den mediala eller laterala kanten af musculus rectus» 1897—98; »Om den kirurgiska behandlingen af det perforerande magsåret» 1898; »Om transplantation af oment i bukhålan» 1898—99; »Om intraabdominell kompression af aorta vid bukoperationer» 1899; »Om utrymning af lymfkörtlarne i ingven och längs vasa iliaca och vasa obturatoria i en operation» 1899—1900 etc.

Hans märkligaste och i såväl teoretiskt som tekniskt hänseende geniala operation är den han publicerat såsom »Musculus sphincter ani förstörd genom ett flegmone; plastisk operation från mm. levatores ani och mm. glutæi max. — continentia ani. (Upsala Läk. Förh. N. F. Bd. 4. 1898—1899 och öfversatt på tyska och engelska). Hvad, som här förelåg för operatören, angifves i titeln. Genom förberedande dissektion på lik ansåg sig Lennander hafva utrönt, att »det borde vara möjligt att ersätta sphincter ani, om man toge till hjälp både mm. levatores ani och mm. glutæi max.». — De förra musklerna lossades från sina bakre förbindelser, fördes framåt och fästes till nedersta delen af rektum och anus. Den lucka, som därigenom uppkom i bäckenets diafragma, utfylldes af ett nedre parti af mm. glutæi max., som efter lossning fästes samman i medellinien, vid levatores, vid huden och vid os coccygis. Lennander resonerar teoretiskt, huru just de muskler, han transporterar, i afseende på deras nya fästen böra förenade ersätta den förlorade sfinktermuskeln. Operationens utgång och resultat ådagalade på ett glänsande sätt teoriens riktighet. Den återgaf den hårdt pröfvade patienten hälsa och lifsglädje och blef en ny triumf för den plastiska kirurgien. En operation uppbyggd och utförd såsom denna höjer respekten för kirurgen ej blott hos den stora allmänheten och hos hans närmaste kolleger utan måste äfven skänka honom en naturvetenskaplig lager, som både adlar honom själf och hans tillämpade vetenskap.

Att Lennander tidigt skulle gripa sig an med operationer å lefvern och gallvägarna och skaffa sig erfarenhet häröfver är naturligt. Hans ställning rörande indikation för gallblåseextirpation vid gallsten skall redan från början varit mera öfverensstämmande med allra sista tidens reaktion mot kirurgiskt ingrepp. (Zachrisson).

Ibland hans öfriga talrika arbeten på kirurgiens olika områden och ej minst på urin- och inre köns-organens hafva särskildt de, som röra kirurgiska ingrepp å njurarna väckt uppmärksamhet och gifvit anledning till diskussion och kritik. Säkerligen är det Lennanders arbete i Nordisk Med. Arkiv »Ueber Spaltung der Nieren mit Resektion des Nierengewebes bei akuter Pyelonephritis mit miliaren Abscessen», som mer än andra gifvit anledning till John Bergs yttrande i samband med att han i sin minnesteckning omnämner, att det var Lennander förunnadt »att bilda skola i klassisk bemärkelse.» Det rör ett drag i Lennanders läggning, som i vid utsträckning besjälade hans lifsgärning. Berg säger: »Det var en bergfast tro på läkekonstens makt, en tro, så stark, att den stundom slog öfver i misstro till naturens förmåga att reda sig utan hjälp». I den djupt rotade tron »på konstens uppgift och förmåga, ser jag», fortsätter Berg, »ock den försonande förklaringen till en skuggsida i hans uppfattning af kirurgiens betydelse, hvilken mitt samvete förbjuder mig att helt förbigå — jag menar öfvervärderingen af kirurgens arbete. I detta enda hänseende skulle jag önska, att hans skola ej följde mästarens förklarliga föredöme.»

Förvisso har Berg rätt, då han tager distans från en sådan den kirurgiska specialistens öfvervärdering af sitt arbete; men detta drag är ju ett vanligt, nästan naturligt mänskligt drag hos specialister på olika terapeutiska områden. Specialisten blir lättare än andra en entusiast; entusiasmen framkallar ofta öfverdrifterna och genom dem ådagaläggas tydligast och kanske först den speciella terapiens begränsade betydelse. Härom hafva vi talrika exempel ej minst från sjukgymnastiken och balneoterapien.

Områdena för en terapys nytta kunna emellertid ej vidgas utan försök, och hållas de kirurgiska försöken inom det tillåtnas, det ej skadebringandes gränser samt utföras af en med sådan teknisk färdighet, sådan erfarenhet och sådant kunskapsrikt underlag begåfvad forskare som Lennander, böra de ej blott kunna försvaras utan rent af i många fall vara fullt berättigade, emedan de kunna bereda nya medel åt mänskligheten i striden mot lidande och död.

Från alla sakkunniga håll hör man Lennander framhållas såsom den store operationsteknikern, och det både såsom konstskicklig utförare af svåra operationer och såsom en väg-

brytare i utarbetande och förbättrande af operationstekniken på flera områden. För belysande af hans betydelse i senare afseendet har redan anförts en del af hans många arbeten på detta fält. Om honom såsom utöfvande operatör vill jag anföras, hvad professor Dahlgren, som härvidlag mer än någon annan stått honom nära, säger: »Seine Operationstechnik war meisterhaft im bemerkenswerthem Grade frei von Gewaltsamkeiten. Die Anlage der Operationen war oft grosszügig, stets wohl durchdacht. Die Ausführung zeichnete sich durch grosse Geistesgegenwart in schwierigen Situationen und Sorgfalt in den Einzelkeiten aus. Jene Art von Virtuosität, wie sie in Schnelligkeit auf Kosten der Genauigkeit zum Ausdruck kommt, fand in Lennander keinen Bewunderer.» Hans operationsresultat voro att uppfatta som synnerligen goda, särskildt skall han enligt Dahlgren haft relativ recidivfrihet vid operation af elakartade svulster. I det hela taget har Lennander haft att glädja sig åt en sällsynt framgångsrik utöfning af sin vetenskapliga konst.

I aderton år var Lennander tillförordnad och ordinarie professor i kirurgi och har såsom lärare haft ett stort inflytande, men det var i hufvudsak på sina speciella lärjungar, de amanuenser och underläkare, som särskildt stodo honom och kirurgien närmare. För de unga medicine kandidaterna på universitetskliniken var kanske Lennander ej samma utmärkta lärare som för de äldre. Detta sammanhänge dels med att han gick vid undervisningsarbetet så helt upp i det föreliggande operationsfallet, hvarmed han var sysselsatt, dels med hans på grund af hjärtfelet stora svårighet att hålla längre föredrag. De klinikanter, som han var satt att undervisa, voro på ett så tidigt stadium i sina studier, att de saknade förutsättningar att kunna med större utbyte följa och utan vidare förstå operationerna och deras finesser.

Desto större betydelse hade han för de mera avancerade lärjungarna. Dessa visste han att entusiasmera både för kirurgi, operativ konst och, det ej minst viktiga, för hängivenhet åt läkarens ansträngande verksamhet. Han fordrade af dem mycket både innan han antog dem till underläkare och sedan de tillträdde denna sin befattning. Det var verkliga kraftprof de fingo ådagalägga både lekamligen och andligen, sporrade af läraren, ej minst af hans föredöme.

Det är ej många svenska klinici, som skapat sig ett stort namn utom Sveriges gränser. Bland kirurger står Olof af Acrels namn sedan förflutna tider såsom en enstaka svensk stjärna. Visserligen skulle säkert långt flera svenskar både inre medici och kirurger blifvit genom sina arbeten och sin verksamhet på annat sätt än som nu varit förhållandet, beaktade, om de lefvat i större land och publicerat sina iakttagelser, rön och åsikter på ett af världsspråken. — Det är först på senare årtionden svenska medicinska vetenskapsmän känt sig såsom Sveriges representanter inom en internationell vetenskap med skyldigheter ej blott att hämta utifrån utan äfven att gifva utåt, att stå i vetenskaplig både skriftlig och personlig kontakt med utlandet. Specialkongresserna hafva i högsta grad förmedlat de personliga förbindelserna, de bättre kommunikationerna och resestipendierna hafva underlättat dem, och hafva just dessa personliga förbindelser genom att klargöra känslan af vetenskaplig samhörighet väckt och uppmuntrat behovet att deltaga aktivt i det stora vetenskapliga världsarbetet i utvecklingens tjänst. Har härvid någon personlig äregirighet spelat in, är det ej något ned sättande, då den kunnat egga till ett arbete, som endast skulle blifva till fäderneslandets ära.

Så fattade tydligen den unge Lennander redan tidigt ej blott kirurgiens internationalitet utan äfven den kirurgiska vetenskapsmannens internationella ställning och skyldigheter. Han besökte ständigt utländska kongresser och kirurgiska kliniker, blef respekterad kollega och vän med framstående kirurger i olika länder, samt hvad som var af särskild vikt, underlät sällan att på åtminstone ett, ofta tre utländska språk publicera sina rön och undersökningar. Då dessa voro, såsom vi sett, ofta af högt vetenskapligt och praktiskt värde, blef också Lennander så som hans svenska kollega John Berg vittnar »Sveriges hittills i utlandet utan all jämförelse mest kände och erkände kirurg». — Och han har gjort svenskt namn och svensk vetenskap aktade och ansedda till stort gagn för sina kolleger och till heder för sitt land.

Lennanders lifsgärning har varit stor och betydelsefull. Ser man den emot bakgrunden af den kamp han städse måste kämpa mot ohejdbart nedbrytande sjukdom, då blir hans lif åtminstone under senaste åren en hjältes. Han stred

mot döden för att vinna tid att utöfva välsignelserik verksamhet i mänsklighetens och vetenskapens tjänst..

Jag har förut omtalat, att redan 1894 började Lennander känna större besvärligheter från sitt hjärta. Han gjorde detta år sin första badresa till Nauheim och blef där sedan under flera år en flitig gäst. Vintermånaderna 1895 vistades han i Algier och vintern 1903—1904 i Egypten. Zachrisson säger att, om än »Lennander på operationssalen arbetade till fullständig öfveransträngning, så skötte han sig däremellan exemplariskt, skaffade sig största möjliga hvila genom att ligga till sängs de tider han ej behöfde vara uppe i arbete samt tog regelbundet Nauheimerbad i sitt hem.» Han omtalar också, att alla Lennanders arbeten från senare åren äro skrifna under det han låg till sängs.

Trots all försiktighet och behandling skred, såsom det var att vänta, sjukdomen alltjämt framåt. Försöket att fortsätta arbetet vid höstterminens början 1907 misslyckades. En bronkit med feber stötte till och fastän han öfvervann den och till och med kunde taga itu med något författarearbete, dröjde det ej längre än till november 1907, då början till slutet inträdde. Den sjuttonde på förmiddagen blef han plötsligt lam i höger sida och miste talförmågan. Denna återkom visserligen senare, och benet blef åter rörligt, men lamheten i underarm och hand kvarstod. Han tog vid att skrifva med vänster hand och hoppades ännu på förbättring i det sista; men hjärtats kraft var förbrukad, och den obevekliga döden, som han så länge med framgång trotsat och stridt emot, vann till slut den 15 mars 1908 en lätt seger.

Då Karl Gustaf Lennanders lif slocknade, gjorde Uppsala universitet och vårt lands läkarekår en stor förlust. Han hade skänkt glans åt dem båda, en glans, hvars strålar sträckt sig vida öfver Sveriges gränser.

Lennander, som var ogift, efterlämnade en efter svenska förhållanden större förmögenhet, hvaraf han testamenterat största delen till Uppsala universitet. 20,000 kronor erbjödos Svenska läkaresällskapet under namn af »Fonden för Lennanders föreläsningar i kirurgi och hygien». Hela den återstående förmögenheten tillfaller Uppsala universitet och skall bära namn af »Elisabeth och K. G. Lennanders fond för naturvetenskaplig och medicinsk forskning». Så länge Len-

nanders mor lefver skall hon åtnjuta röntan, sedan skall så snart $\frac{4}{5}$ af röntan uppgår till 15,000 kronor, dessa utdelas årligen i stipendier från 500 till 3,500 kronor.¹

Uppfödd och fostrad under torftiga förhållanden, hade han lärt sig penningens värde för att kunna nå hög utbildning och för ett lugnt vetenskapligt arbete. Det måste därför varit för honom en njutning att med sitt arbete blifva i stånd samla ett kapital, för att därmed lyckliggöra dem, som komma att hafva samma naturvetenskapliga åtrå som han; det måste för den i kraftsåldern sjuke mannen känts såsom en viss tillfredsställelse, då han såg sig kunna föreviga sin kärlek till kirurgien till förmån för läkares utbildning och till sina landsmäns gagn.

Talrika vetenskapliga utmärkelser hade kommit Lennander till del. Han var ledamot af K. Vetenskaps-societeten i Uppsala 1893. K. Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg 1902. K. Vetenskapsakademien 1905, hedersledamot af Finska läkaresällskapet 1898. Hon. Fellow of the Royal College of Surgeons of England 1900. Membre Correspondent de la Société de Chirurgie de Paris 1903, Ehrenmitglied der Gesellschaft für Geburtshülfe und Gynækologie zu Berlin 1904. Hon. Fellow of the Royal College of Surgeons of Edinburgh 1905 m. m. Han har tillerkänts Svenska Läkaresällskapets pris tvenne gånger, ena gången 1897 för sina arbeten: »Om appendicit och dess komplikationer från kirurgisk synpunkt», samt »Om appendicit med redogörelse för 68 fall, som opererats å kirurgiska kliniken i Uppsala sept. 1888—juli 1893», samt andra gången 1905 för sina arbeten om känseln i buk-hålan.

Jag har nu här i största korthet sökt att framställa Lennanders verksamma lif, hans betydelse som vetenskapsman, praktisk kirurg och lärare. Men ännu ett ord återstår, innan jag får sluta Lennanders lefnadsteckning; det är hans förhållande till sina patienter.

Den hängifvenhet Lennanders patienter kände för honom, den beundran och tacksamhet, de visade honom, sträckte sig längre än till den lycklige operatören, den nådde äfven den

¹ Dessa såväl som flera andra uppgifter, jag här lämnat, har jag hämtat ur docent Zachrissons minnesord öfver Lennander i Uppsala Läkaref. förh. N. F. 1908. Till den där meddelade förteckningen på Lennanders tryckta skrifter får jag särskildt hänvisa.

medkännande, deltagande människan. Lifvet hade lärt honom
själf, hvad sjukdom betydde och känslan häraf erforo hans
patienter. De kände lindring i sina lidanden af hans per-
sonliga intresse och ömhet. Hans patienter värmdes af hans
hjärtelag och välsigna nu hans minne.

CARL M. FÜRST.

The first part of the book is devoted to a general history of the country, from the earliest times to the present day. It is written in a simple and plain style, and is intended for the use of the general reader.

The second part of the book is devoted to a description of the various parts of the country, and is written in a more detailed and scientific style. It is intended for the use of the student and the professional man.

The third part of the book is devoted to a description of the various parts of the country, and is written in a more detailed and scientific style. It is intended for the use of the student and the professional man.

The fourth part of the book is devoted to a description of the various parts of the country, and is written in a more detailed and scientific style. It is intended for the use of the student and the professional man.

The fifth part of the book is devoted to a description of the various parts of the country, and is written in a more detailed and scientific style. It is intended for the use of the student and the professional man.

The sixth part of the book is devoted to a description of the various parts of the country, and is written in a more detailed and scientific style. It is intended for the use of the student and the professional man.

The seventh part of the book is devoted to a description of the various parts of the country, and is written in a more detailed and scientific style. It is intended for the use of the student and the professional man.